

śledzi związki między prawem stwierdzonym dla Egiptu a prawem justyniańskim i bizantyńskim.

W przedstawieniu szczegółów był oczywiście — jak każdy historyk — zależny od materiału źródłowego. Kiedy np. stwierdza, (str. 252), że klauzula gwarantująca przy kupnie niewolników, iż przedmiot transakcji nie jest *fugitivus an erro*, występuje w II w. po Chr., a znika w w. III, aby znów pojawić się ponownie w w. IV i za Justyniana — to wolno sądzić, że zjawisko to jest tylko skutkiem przypadkowych braków materiału źródłowego dla w. III. Zresztą komuś, co kiedyś wprowadził brał udział w badaniu prawa papiirusów, ale dzisiaj wskutek braku należycie wyposażonej biblioteki stoi z dala od tego ożywionego ruchu, jaki panuje w prawniczej papirologii, trudno odważyć się na omawianie poszczególnych wywodów autora. Aby się tego podjąć, trzeba by bowiem posiadać taką znajomość źródeł i literatury, jaką rozporządza autor. Wystarczy tedy podkreślić, że szczególnie wyraziście i plastycznie wypadły np.: bardzo ostrożny i przekonywający wywód o własności prywatnej gruntów w epoce ptolemejskiej (str. 175 nn.), a dalej przedstawienie kontraktu kupna nieruchomości (str. 240—250), różnych stosowanych w Egipcie form zastawu (str. 205—220), prawo karne (str. 325—364) organizacja sądowa (str. 365—377) i oba procesy, cywilny i karny (str. 377—426).

Dla historyka prawa nie będącego zawodowym papirologiem najciekawszy i najbardziej pouczający jest niewątpliwie rozdział wstępny (str. 1—41), w którym autor uprzedzając niejako następne szczegółowe wywody i rekapitułując po części wyniki swoich dawniejszych prac, o recepcji w Egipcie prawa greckiego i prawa rzymskiego przedstawia wzajemne oddziaływanie na siebie trzech obowiązujących na terenie Egiptu systemów prawnych: rodzimego, greckiego i rzymskiego, oraz modyfikację, jakie w każdym z nich pod wpływem dwu innych dokonały się w drodze ustawodawstwa lub praktyki. Przemiany te doprowadziły w rezultacie, jak autor stwierdza (str. 37), do powstania dwóch systemów: zromanizowanego prawa lokalnego, stosowanego przede wszystkim przez peregrynów a w pewnym zakresie i przez Rzymian, oraz zhellenizowanego prawa rzymskiego, właściwego wyłącznie dla Rzymian.

Dzieło prof. Taubenschlaga jest pierwszorzędym czynem naukowym i stanowić będzie niezbędny punkt wyjścia dla wszelkich dalszych badań nad prawem ptolemejskiego, rzymskiego i bizantyńskiego Egiptu.

Z. L i s o w s k i (Poznań)

Vaněček Václav, JUDr, řádný profesor právnické fakulty Karlovy University: *Malé dějiny státu a práva v Československu* (Krótka historia państwa i prawa w Czechosłowacji). Praga 1947, str. 210.

Wymieniona wyżej praca stanowi jakby ciąg dalszy (część drugą) omówionej poprzednio na tym miejscu pracy tegoż Autora p. t. „Počátky

práva a státu v Československu"¹. O ile bowiem w tej ostatniej pracy zostały przedstawione w zasadzie przedhistoryczne (wzgl. protohistoryczne) dzieje prawa i państwa w Czechosłowacji, to omawiana tu obecnie daje zarys tych dziejów w ciągu całej dalszej doby historycznej aż po czasy dzisiejsze. I prawie wszystko to, cośmy na temat metody pracy oraz sposobu ujęcia i przedstawienia przedmiotu mieli sposobność powiedzieć już poprzednio, da się też odnieść niemal bez wyjątków także i do tego zarysu. Dodamy jeszcze tylko, że trzeba było wykazać nielada umiejętność zwięzłego, a zarazem jasnego i przejrzystego przedstawienia sprawy, by na niespełna dwustu niedużych stronicach zmieścić — jak to potrafił Autor — zarówno dzieje ustroju, jak też wszelkich innych dziedzin prawa czeskiego w całym okresie historycznym. A trzeba też dodać, że uwzględnione tu zostały równolegle także dzieje prawa słowackiego (choć po traktowano je raczej fragmentarycznie).

Praca ta została podzielona na trzy główne części, a mianowicie: część I-a — okres Przemysłidów (w. X—XIII); część II-a — feudalizm (w. XIV—XVI); część III-a — okres Habsburgów i wyjście z niego (aż po czas obecny). Każda z tych części zawiera znowuż następujące rozdziały: państwo (dzieje ustroju); kultura prawnicza; prawo prywatne; prawo karne; urząd sądowy. Najbardziej samodzielnie została niewątpliwie opracowana część I-a, bo też Autor w swych dotychczasowych pracach badawczych najwięcej tymi stosunkami się zajmował i może się pochlubić pięknymi rezultatami, które też w pełni znalazły tu zastosowanie. Ale i w dalszych częściach nie braknie oryginalnych ujęć i spostrzeżeń, daleko niekiedy odbiegających od utartych poglądów. W szczególności w części III-ej trzeba zwrócić osobną uwagę na ustępy czy zdania, które dotyczą stosunków już najświeższych, a z których widać wyraźne zdeklarowanie się Autora na rzecz nowego ustroju demokracji ludowej. Charakterystycznym jest zwłaszcza w tym względzie następujący ustęp: „Dzisiaj jest już przecież jasną rzeczą, iż w pierwszej połowie dwudziestego stulecia zwyciężyło prawo prywatne w całej Czechosłowacji okres mieszczański-kapitalistyczny i że rychło nabiera takich cech reformy społecznej, które pokrywają się z politycznym programem socjalizmu. I nie może to być nawet inaczej, gdyż w masach naszego ludu, którego myśli i uczucia są dla treści nowego prawa decydujące, są głęboko zakorzenione skłonności społecznie zdrowe (opravné), a idea sprawiedliwości jest obok idei wolności, prawdy i pokoju przodującym współczynnikiem w psychice naszego człowieka” (str. 172)².

W części tej niejakich wyjaśnień z naszej strony wymagałyby zapewne następujące zdania, które — w związku ze wzmianką o utracie Śląska ze strony Czech na rzecz Prusaków — znajdujemy na str. 132 tego

¹ Zob. *Czasopismo prawno-historyczne*, t. I, str. 183 n.

² Zob. też np. str. 122, 161, 174 i 175.

zarysu: „Dopiero klęska Niemiec w r. 1945 oddała znowu Śląsk do rąk słowiańskich. Ziemie, które niegdyś oderwały Prusy od Czeskiej Korony, są dzisiaj polskimi. Śląski „Vratislav” jest dzisiaj polskim Wrocławiem”.

W przedmowie zaznacza Autor skromnie, że praca ta jest przeznaczona jako podręcznik do egzaminów i rygorozów prawnych i że pod tym głównie kątem widzenia została ona napisana. Sądzymy jednak, że zdobędzie ona sobie także pewne miejsce w literaturze naukowej, żeby już nie mówić osobno o tym dalszym pożytku, jaki będzie miał z niej każdy, kto zechce — dla takiego czy innego celu — w łatwy stosunkowo sposób zapoznać się z dziejami ustroju i prawa czechosłowackiego. Ułatwia to zadanie zarówno zamieszczony na końcu pracy „Przegląd tworów państwowych, dynastyj i panujących”, jak również dość szczegółowy indeks.

Pracę tę poświęcił Autor pamięci swych zmarłych profesorów: Karolowi Kadlecowi, Miłosławowi Stieberowi i Janowi Kaprasowi.

Wojciech Hejnosz (Toruń)

Medieval Russian Laws. Translated by George Vernadsky (Number XLI of the Records of Civilisation Sources and Studies. Austin P. Evans Editor), New York 1947, Columbia University Press, s. 106.

Wydawnictwo to ma na celu uprzystępnienie uczonym nie znającym języków słowiańskich kilku najważniejszych pomników prawnych wschodnio-słowiańskich.

Pierwszym z ogłoszonych w przekładzie pomników prawnych jest Rуска Prawda. Ogłoszony został przekład zarówno tzw. „Krótkiej Prawdy”, składającej się z 43 artykułów, z których 17 pierwszych artykułów (tzw. Prawda Jarosława) pochodzi z końca X lub początku XI wieku, jak i tzw. „Szerszej Prawdy”. Ten ostatni pomnik prawny pochodzi z końca XI lub z pierwszych lat XII wieku. „Szersza Prawda” składa się w znacznej części z ustaw Włodzimierza Monomacha.

Następnym pomnikiem prawnym przełożonym przez prof. Vernadskiego jest Statut Ziemi Dźwińskiej (Dwinskaja ustawnaja gramota), wydany dla ziemi tej przez w. ks. moskiewskiego Wasyla w 1397 r.

Przekłady Pskowskiej gramoty sądowej, oraz Nowogrodzkiej gramoty sądowej zamykają zbiór.

Autor zaopatrzył wydawnictwo wstępem, w którym daje krótką charakterystykę poszczególnych opublikowanych pomników. Wskazuje też na pewne podobieństwa między postanowieniami tych pomników prawnych z postanowieniami zawartymi w źródłach prawnych zachodnio-europejskich. Dla nieobeznanych bliżej z prawem wschodnio-słowiańskim bardzo cenne są objaśnienia zawarte w odsyłaczach.